

Medium Perantara Pelbagai Suku Kaum Di Sarawak: Kajian *Lingua Franca*

Mohammed Azlan Mis

azlan_ukm@yahoo.com.my

Pusat Pengajian Bahasa dan Linguistik, FSSK,
Universiti Kebangsaan Malaysia

Abstrak

Dalam membicarakan tajuk *lingua franca*, kita tidak dapat lari daripada mengaitkannya dengan kepelbagaian bahasa dalam satu masyarakat yang majmuk. Yang dimaksudkan dengan *lingua franca* dalam kajian ini adalah bahasa yang digunakan untuk berkomunikasi antara penutur yang bahasa pertama mereka berbeza satu sama lain (Samarin 1968). Bahasa untuk berkomunikasi ini biasanya adalah bahasa yang paling banyak dan kerap digunakan dalam kehidupan seharian. Di negeri Sarawak terdapat pelbagai suku kaum yang menggunakan bahasanya sendiri. Pada masa yang sama, mereka juga menggunakan bahasa perhubungan yang menjadi milik bersama, difahami, sesuai dan tidak menimbulkan masalah komunikasi. Secara khususnya, artikel ini merupakan kajian tinjauan di lapangan yang menggunakan borang soal selidik dan temu bual tidak formal. Hasil kajian menunjukkan bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak dipilih sebagai bahasa perhubungan yang utama di Sarikei, Sarawak. Bahasa Iban digunakan dalam situasi tidak formal sementara dialek Melayu Sarawak dalam situasi formal.

Katakunci: *lingua franc*; pilihan bahasa; suku kaum; dialek Melayu Sarawak; bahasa Iban

Intermediate Language In Multi-Ethnic Relations In Sarawak: A Study On *Lingua Franca*

Abstract

Lingua franca in this study refers to a language used to communicate between speakers with different native languages (Samarin 1968: 661). The language of communication is usually the language often used in everyday life. In the state of Sarawak, there are many ethnic groups with their own native languages. However, at the same time, they also use a common language of communication which is appropriate, comprehensible and does not raise communication problems. In Sarawak, the language with the highest number of speakers is the Iban language. This is based on the distribution of population in the said state. This research includes a field survey which employs questionnaires and informal interviews. The findings of this research illustrate that the Iban language and Sarawak Malay dialect are chosen as the lingua franca in Sarikei, Sarawak. Iban is used in informal settings while Sarawak Malay is used in formal ones.

Keywords: Lingua franca; language choice; ethnic; Sarawak Malay dialect; Iban language

Pengenalan

Dalam masyarakat yang anggotanya terdiri daripada pelbagai suku kaum dan kelompok seperti di negeri Sarawak, komunikasi harian mereka adalah sangat kompleks dan semacam dikawal dan mempunyai sistem yang tersendiri. Masyarakat yang kompleks dan sistem berbahasa ini telah membawa kepada kebarangkalian untuk masyarakat tersebut memilih satu atau beberapa bahasa sebagai bahasa perhubungan apabila mereka berkomunikasi antara masyarakat yang berbeza bahasa ibunda atau pertama (Dewa Putu Wijaya & Muhammad Ruhmadi 2006). Jelasnya, semakin luas aktiviti masyarakat terutamanya dalam aktiviti pergaulan maka semakin diperlukan satu atau mungkin lebih bahasa sebagai perantara antara ahli mereka yang akan memudahkan setiap interaksi antara masyarakat tersebut. Oleh yang demikian, menurut Fishman (1972) dan Grosjean (1982), bahasa perhubungan antara etnik yang pelbagai atau *lingua franca* sangat utama sekiranya mereka hidup bersama dalam kawasan yang sama dan menjalankan urusan harian yang sama dan tidak menimbulkan masalah komunikasi, kefahaman dan juga perkauman.

Peranan bahasa perhubungan atau *lingua franca* sangat penting terutamanya dalam satu komuniti yang pelbagai suku kaum dan etnik atau terdapatnya penduduk yang menuturkan bahasa pertama yang berbeza antara satu sama lain. Hal seperti ini dapat dilihat pada masyarakat di negeri Sarawak yang telah lama tinggal bersama sejak dari zaman dahulu lagi. Suku kaum utama di negeri Sarawak ialah suku kaum Melayu, Iban, Cina dan Melanau. Mereka telah tinggal dan menjalankan kehidupan sehari-hari bersama sejak dari zaman dahulu lagi (Mohammed Azlan, 2010, 2010a). Oleh yang demikian, kajian *lingua franca* di negeri Sarawak ini sangat sesuai dibincangkan kerana dapat menunjukkan satu atau mungkin lebih bahasa sebagai sistem atau alat komunikasi masyarakat pelbagai suku kaum yang utama. Pilihan bahasa yang digunakan itu merupakan bahasa yang telah dapat mengekalkan hubungan antara suku kaum kerana tidak menimbulkan apa-apa masalah komunikasi seperti salah faham, maklumat yang disampaikan itu kurang jelas dan juga dapat mengelak masalah perkauman yang boleh menjejaskan hubungan, keharmonian dan kesejahteraan dalam masyarakat yang pelbagai latar belakang, kepercayaan, keturunan dan budaya (Morris, 1998).

Lingua Franca

Banyak kawasan di dunia didiami oleh penduduk yang menuturkan bahasa yang berbeza. Untuk penduduk ini berhubung sesama mereka, sama ada untuk tujuan sosial ataupun perdagangan, bahasa yang digunakan sebagai *lingua franca* merupakan bahasa yang dipersetujui dan difahami bersama. Istilah *lingua franca* berasal daripada nama salah satu masyarakat Jerman kuno yang tinggal di sekitar Sungai Rhine, terutama di bahagian selatan Perancis. Bahasa ini digunakan di bahagian timur wilayah Mediterranean, terutama di pelabuhan pada Zaman Pertengahan sekitar tahun Masihi 1000 sehingga abad ke-15, oleh pedagang dan tentera perang Salib (Akmajian et al., 1995). Bahasa *lingua*

franca ini merupakan campuran daripada bahasa Itali, Sepanyol, Perancis, Arab, Parsi, Yunani dan Turki.

Menurut Asmah (2007), *lingua franca* merupakan bahasa yang diketahui oleh kebanyakan penutur walaupun hanya pada peringkat yang asas sahaja. Contohnya di alam Melayu, terdapat berbagai-bagai bahasa dan *lingua franca* yang digunakan ialah bahasa Melayu. Selain itu, menurut Holmes (2001) pula, *lingua franca* adalah penggunaan sesuatu bahasa untuk berkomunikasi di antara penutur yang bahasa pertama mereka berbeza antara satu sama lain. Bahasa untuk berkomunikasi biasanya adalah bahasa yang paling tinggi dan kerap digunakan dalam kehidupan seharian. Contoh yang diberikan oleh Holmes ialah negara Tanzania. Di Tanzania, bahasa Swahili digunakan sebagai bahasa utama untuk berkomunikasi dengan mereka yang datang dari puak yang lain atau kelompok yang menggunakan bahasa yang berbeza. Selain di Tanzania, Holmes juga melihat bahasa Tok Pisin sebagai *lingua franca* di Papua New Guinea kerana bahasa ini telah mengambil alih peranan 700 bahasa vernakular sebagai satu bahasa perhubungan yang utama.

Selain itu, *lingua franca* merupakan bahasa yang dipilih dan digunakan untuk mewujudkan komunikasi yang berkesan dalam sesebuah wilayah yang didiami oleh ahli-ahli yang berasal dari pelbagai daerah, keturunan, dan tingkat sosial yang berlainan, agar dapat memahami satu sama lain tanpa berlaku masalah. *Lingua franca* selalunya dalam bentuk versi tak formal dan yang kurang mematuhi norma serta peraturan yang ditetapkan.

Sesungguhnya versi inilah yang lebih berpengaruh dalam kehidupan kita sehari-hari kerana versi inilah yang rata-rata digunakan semasa berkomunikasi. Menurut Rokhsana (2008), seperti yang berlaku di Singapura, masyarakat Melayu di Singapura tidak hanya berinteraksi antara orang Melayu sesama sendiri, tetapi juga dengan kaum-kaum asing, seperti India, Cina dan sebagainya. Oleh itu, *lingua franca* di Singapura kini merupakan bahasa Inggeris. Begitu juga dengan bahasa Inggeris yang biasanya dinyatakan sebagai bahasa global dan juga *lingua franca* di peringkat antarabangsa (Lee Su Kim et.al., 2010).

Daripada definisi *lingua franca* oleh beberapa sarjana bahasa di atas, dapatlah dirumuskan bahawa sebahagian besar bahasa yang kita gunakan sehari-hari adalah *lingua franca*. Dengan itu, *lingua franca* adalah bahasa yang dikongsi bersama oleh semua penutur bahasa dalam sesuatu masyarakat, terutamanya dalam hubungan sosial dan kehidupan seharian. Secara umumnya, *lingua franca* adalah satu ragam yang dipilih daripada beberapa ragam dalam sesuatu bahasa, untuk digunakan secara meluas, yakni di luar ragam sempadan bahasa itu sendiri. *Lingua franca* juga adalah bahasa yang penting sebagai satu cara berkomunikasi yang seragam sifatnya bagi mengatasi perbezaan-perbezaan di kalangan ahli-ahli komuniti bahasa berkenaan yang berasal dari daerah, keturunan, latar dan lapisan sosial yang berbeza.

Bahasa dan Masyarakat Negeri Sarawak

Sarawak merupakan negeri terbesar di Malaysia. Jumlah bahasa yang digunakan di negeri Sarawak adalah lebih kurang 30 atau 40 bahasa. Bahasa-bahasa tersebut ialah bahasa Melayu, bahasa-bahasa suku kaum atau bahasa tempatan iaitu bahasa Iban, Bidayuh, Penan, Kelabit, dialek Melayu Sarawak, Kedayan, Kenyah, Melanau dan lain-lain dan juga bahasa Cina. Bahasa-bahasa ini dituturkan di seluruh negeri Sarawak (Asmah 2004). Menurut Asmah (2004), bahasa suku kaum yang terbesar di negeri ini dikenali sebagai Malayik (*Malayic*), yang terdiri daripada bahasa Iban. Bahasa Iban merupakan satu bahasa yang paling dominan dengan kumpulan etnolinguistik yang merangkumi setengah juta penutur. Bahasa Iban digolongkan sebagai Malayik sama seperti bahasa Melayu, bahasa Selakau, bahasa Bidayuh, Melanau, Kajang dan lain-lain. Di bahagian utara negeri Sarawak pula terdapat bahasa Kayan, Kelabit, Kenyah, Penan, Mirik dan Bintulu.

Selain daripada bahasa suku kaum penduduk tempatan atau asli/peribumi di negeri Sarawak, terdapat juga bahasa lain yang bukan tergolong dalam kumpulan ini, iaitu bahasa Cina. Bahasa Cina di Sarawak sama seperti bahasa Cina yang lain di Semenanjung Malaysia, iaitu Hokchiu (Foochow), Khek (Hakka), Kantonis atau Hokkien. Penutur Hokchiu (Foochow) dan Khek (Hakka) adalah yang paling ramai jika dibandingkan dengan Kantonis atau Hokkien. Mengenai masyarakat India di negeri Sarawak pula, mereka adalah kaum yang sangat kecil dan minoriti. Bahasa Inggeris juga penting di negeri Sarawak sebagai bahasa kedua dalam Dasar Pelajaran Kebangsaan. Oleh itu, bahasa Inggeris berfungsi sebagai bahasa kedua dan digunakan oleh golongan eksekutif dan profesional (Asmah, 2004, 2007). Dari segi jumlah penutur bahasa-bahasa yang terdapat di negeri Sarawak pula, bahasa Iban mempunyai penutur yang paling ramai, diikuti oleh bahasa Cina dan Melayu perincian berkenaan bahasa dan bilangan penutur perkara ditunjukkan dalam Jadual 1 di bawah.

Jadual 1: Bilangan Penutur Bahasa Pertama Mengikut Kaum Di Sarawak

Bahasa dan Kumpulan Bahasa	Penutur Sebagai bahasa Pertama
Iban	586,548
Melayu	472,173
Bidayuh	161,873
Melanau	109,882
Cina	512,426
Bahasa Di Bahagian Utara	87,472
Lain-Lain	18,634
Jumlah	1,949,008

Sumber: Asmah (2004: 31) dlm. *The Encyclopedia of Malaysia Vol. 9.*

Penentuan pilihan bahasa yang utama oleh suku kaum di negeri Sarawak akan menentukan *lingua franca* atau bahasa perantara utama antara suku kaum. Namun, *lingua franca* di negeri Sarawak ini masih menjadi persoalan utama dan perlu dikaji secara terperinci lagi. Sememangnya terdapat beberapa bentuk bahasa lain yang digunakan oleh

suku kaum yang berbilang di negeri Sarawak untuk berkomunikasi antara satu sama lain dan pastinya bukan bahasa Melayu, seperti di Semenanjung Malaysia.

Ramai penduduk Sarawak mengetahui bahasa masyarakat peribumi yang lain seperti mereka mengetahui dan memahami bahasa pertama mereka. Berbagai faktor telah menyebabkan masyarakat di negeri Sarawak mengetahui pelbagai bahasa. Faktor utama penduduk di negeri Sarawak mengetahui tiga atau empat bahasa disebabkan oleh hubungan antara suku kaum yang pelbagai ini mengamalkan cara hidup dan budaya yang hampir sama (Asmah 2004, p. 31). Hubungan antara suku kaum di negeri Sarawak juga sangat rapat dan ini dapat dilihat dari segi pergaulan dan kehidupan sehari-hari mereka yang banyak berhubung terutamanya dalam pekerjaan, jual-beli, pendidikan dan aktiviti kemasyarakatan. Oleh yang demikian, hubungan antara setiap suku kaum di negeri Sarawak ini sentiasa terjalin sesama mereka dalam menjalankan kehidupan sehari-hari.

Maklumat Pilihan Bahasa

Terdapat tiga domain bahasa yang telah dipilih untuk menentukan bahasa perhubungan utama oleh suku kaum Melayu, Iban, Cina dan Melanau. Domain-domain tersebut ialah:

1. Persahabatan
2. Kedai dan Pasar
3. Bank

Seramai 400 orang responden Melayu, Iban, Cina dan Melanau telah menjawab soalan pilihan bahasa dalam borang soal selidik. Penentuan jumlah responden (saiz sampel) kajian ini berdasarkan kepada pengiraan Krejcie dan Morgan (1970, dlm. Chua, 2006) yang telah menyenaraikan saiz sampel yang berpadanan dengan saiz populasi kajian. Penentuan saiz sampel kajian ini merujuk kepada lingkungan populasi 100,000 orang dan saiz sampel yang diperlukan adalah 384 dengan aras signifikannya adalah 95% dengan ralat persampelan 5%. Saiz populasi penduduk Sarikei yang sebenarnya adalah 121,628 orang. Mengikut saiz sampel Krejcie dan Morgan (1970), bilangan yang sesuai ke atas responden berdasarkan jumlah populasi penduduk di Sarikei ialah 384 orang. Walau bagaimanapun, jumlah ini telah digenapkan kepada 400 orang.

Setiap responden perlu menjawab setiap soalan mengikut tiga domain pilihan bahasa. Jawapan kepada soalan-soalan tersebut tidak semestinya satu sahaja sekiranya responden ada menggunakan lebih daripada satu pilihan bahasa dalam domain-domain kajian. Oleh yang demikian, semua jawapan yang diperolehi melebihi jumlah responden dan juga soal selidik kerana kebanyakan responden telah memilih lebih dari satu bahasa untuk soalan tiga domain pilihan bahasa. Kawasan kajian yang dipilih adalah bandar Sarikei yang terletak dalam Bahagian Sarikei (Bahagian Keenam). Penentuan pilihan bahasa yang utama dan seterusnya *lingua franca* adalah berdasarkan analisis yang akan dipaparkan.

Pilihan Bahasa Responden Melayu

Seramai 40 orang responden Melayu telah menjawab borang soal selidik yang telah dipilih secara rawak di pelbagai lokasi di bandar Sarikei. Setiap pilihan bahasa ini akan dipaparkan mengikut tiga domain pilihan bahasa seperti yang dipaparkan pada bahagian-bahagian yang seterusnya.

Jadual 2: Pilihan Bahasa Responden Melayu Domain Persahabatan

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Melayu	40	10	-	-	11	-	
Iban	22	38	-	-	36	-	
Cina	24	36	-	-	27	-	
Melanau	40	-	-	18	-	24	
Jumlah	126	84	0	18	74	24	
%	40	23	0	6	23	8	100

Jadual 3: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Melayu Domain Persahabatan

a)	Siapa bertutur	Responden Melayu
b)	Domain	Persahabatan
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Iban, bahasa Melanau, bahasa rojak Melayu-Iban, dan bahasa rojak Melayu-Melanau
d)	Interlokuter	Sesama Melayu, Iban, Cina, dan Melanau

Jadual 2 dan 3 menunjukkan dalam domain persahabatan, secara keseluruhannya responden Melayu telah memilih lima bahasa apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Melayu, Iban, Cina dan Melanau. Domain ini menunjukkan bahawa orang-orang Melayu bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang berbeza. Secara keseluruhannya, didapati dialek Melayu Sarawak merupakan pilihan bahasa yang utama oleh suku kaum Melayu. Selain pilihan dialek Melayu Sarawak, suku kaum Melayu juga menggunakan bahasa Iban, bahasa rojak Melayu-Iban, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Melanau. Dialek Melayu Sarawak biasanya digunakan apabila suku kaum Melayu berkomunikasi dengan sesama Melayu dan Melanau. Hal ini disebabkan penggunaan dialek Melayu Sarawak adalah sebagai bahasa sehari-hari dalam keluarga dan di kawasan kejiranan. Bahasa Iban pula digunakan apabila suku kaum Melayu berkomunikasi dengan orang Iban. Suku kaum Melayu sememangnya mengetahui dan boleh bertutur dengan baik bahasa Iban.

Pilihan Bahasa Domain di Kedai dan Pasar

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain di kedai dan pasar dalam kalangan responden Melayu. Jadual 4 menunjukkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain kedai dan pasar.

Jadual 4: Pilihan Bahasa Responden Melayu Domain Kedai dan Pasar

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Melayu	40	13	-	-	13	-	
Iban	23	35	-	-	30	-	
Cina	26	35	-	-	25	-	
Melanau	40	-	-	15	-	24	
Jumlah	129	83	0	15	68	24	
%	42	23	0	5	22	8	100

Jadual 5: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Melayu Domain Kedai dan Pasar

a)	Siapa bertutur	Responden Melayu
b)	Domain	Di kedai dan pasar
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Iban, bahasa Melanau, bahasa rojak Melayu-Iban, dan bahasa rojak Melayu-Melanau
d)	Interlokuter	Sesama Melayu, Iban, Cina, dan Melanau

Merujuk kepada Jadual 4 dan 5, responden Melayu di bandar Sarikei telah memilih lima bahasa di domain kedai dan pasar. Pilihan bahasa ini digunakan apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Melayu, Iban, Cina, dan Melanau. Suku kaum Melayu bertukar ganti pilihan bahasa di domain kedai dan pasar bila bercakap dengan suku kaum yang lain. Secara keseluruhannya, didapati dialek Melayu Sarawak merupakan pilihan utama orang-orang Melayu berkomunikasi sesama Melayu, dan Melanau. Orang-orang Melayu juga ada menggunakan bahasa Iban, bahasa rojak Melayu-Iban, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Melanau. Bahasa Iban telah dipilih sebagai pilihan yang kedua utama, bahkan ketika berkomunikasi bersama dengan orang Melayu sendiri juga digunakan bahasa Iban. Seperti juga domain persahabatan, domain kedai dan pasar juga menunjukkan suku kaum Melayu memilih bahasa Iban terutamanya ketika berkomunikasi dengan orang Iban. Selain itu, suku kaum Melayu lebih mudah dan dapat memahami bahasa Iban dan digunakan apabila berinteraksi dengan penjual atau pembeli Iban.

Pilihan Bahasa Domain di Bank

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa domain di bank dalam kalangan responden Melayu di bandar Sarikei. Jadual 6 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 6: Pilihan Bahasa Responden Melayu Domain Di Bank

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Melayu	40	-	-	-	-	-	
Iban	35	24	-	-	31	-	
Cina	30	19	-	-	34	-	
Melanau	40	-	-	7	-	26	
Jumlah	145	43	0	7	65	26	
%	51	15	0	2	23	9	100

Jadual 7: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Melayu Domain Di Bank

a)	Siapa bertutur	Responden Melayu
b)	Domain	Di bank
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Iban, bahasa Melanau, bahasa rojak Melayu-Iban, dan bahasa rojak Melayu-Melanau
d)	Interlokuter	Sesama Melayu, Iban, Cina, dan Melanau

Merujuk kepada Jadual 6 dan 7, responden Melayu telah memilih lima pilihan bahasa dalam domain bank apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Melayu, Iban, Cina, dan Melanau. Domain di bank menunjukkan bahawa orang-orang Melayu memilih dialek Melayu Sarawak sebagai bahasa yang utama. Dialek Melayu Sarawak telah digunakan oleh orang-orang Melayu untuk berkomunikasi dengan sesama Melayu, Iban dan Melanau semasa berurusan di bank. Pilihan bahasa dengan orang Cina pula memilih bahasa rojak Melayu-Iban. Selain dialek Melayu Sarawak dan bahasa rojak Melayu-Iban, orang-orang Melayu juga ada menggunakan bahasa Iban, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Melanau. Dialek Melayu Sarawak dipilih oleh suku kaum Melayu domain di bank sebagai pilihan yang utama kerana situasi di bank yang formal di samping kebanyakan urusan yang berkaitan di bank itu memerlukan komunikasi menggunakan dialek Melayu Sarawak. Selain itu, pegawai bank yang bertugas juga telah memulakan perbualan dan interaksi antara mereka menggunakan bahasa Melayu dan dialek Melayu Sarawak dan pelanggan (suku kaum Melayu) terus sahaja menggunakan dialek Melayu Sarawak. Walaupun demikian, terdapat juga penggunaan bahasa-bahasa yang lain seperti bahasa rojak (Melayu-Iban dan Melayu-Melanau), bahasa Iban dan Melanau apabila pelanggan itu (suku kaum Melayu) mengenali pegawai bank atau sesama pelanggan yang lain yang bukan keturunan suku kaum Melayu.

Pilihan Bahasa Responden Iban

Seramai 200 orang responden Iban telah menjawab borang soal selidik yang dipilih secara rawak di pelbagai lokasi di bandar Sarikei. Setiap pilihan bahasa ini akan dipaparkan mengikut tiga domain pilihan bahasa seperti yang dipaparkan pada bahagian-bahagian yang seterusnya.

Pilihan Bahasa Domain Persahabatan

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain persahabatan dalam kalangan responden Iban di bandar Sarikei. Jadual 8 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 8: Pilihan Bahasa Responden Iban Domain Persahabatan

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Iban	-	200	-	-	-	-	
Melayu	33	182	-	-	124	-	
Cina	65	187	-	-	132	-	
Melanau	139	28	-	-	73	-	
Jumlah	237	597	0	0	329	0	1163
%	20	51	0	0	29	0	100

Jadual 9: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Iban Domain Persahabatan

a)	Siapa bertutur	Responden Iban
b)	Domain	Persahabatan - Bergaul dengan kawan dan jiran tetangga
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Iban, bahasa rojak Melayu-Iban
d)	Interlokuter	Sesama Iban, Melayu, Cina, dan Melanau

Jadual 8 dan 9 menunjukkan responden Iban di bandar Sarikei telah memilih tiga bahasa domain persahabatan apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Iban, Melayu, Cina, dan Melanau. Dalam domain persahabatan, orang-orang Iban bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang lain di Sarikei. Secara keseluruhannya, bahasa Iban merupakan bahasa yang utama yang digunakan oleh orang Iban dalam domain ini. Selain bahasa Iban, orang-orang Iban juga menggunakan dialek Melayu Sarawak, dan bahasa rojak Melayu-Iban. Bahasa Iban merupakan pilihan utama orang-orang Iban berkomunikasi dengan sesama Iban, Melayu, dan Cina. Sekiranya orang-orang Iban berkomunikasi dengan suku kaum Melanau, pilihan bahasa yang digunakan ialah dialek Melayu Sarawak.

Pilihan Bahasa Domain Kedai dan Pasar

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa domain di kedai dan pasar dalam kalangan responden Iban di bandar Sarikei. Jadual 10 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 10: Pilihan Bahasa Responden Iban Domain Kedai dan Pasar

Interlokuter	Pilihan Bahasa Domain						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Iban	-	200	-	-	-	-	
Melayu	31	186	-	-	148	-	
Cina	67	189	-	-	145	-	
Melanau	141	21	-	-	79	-	
Jumlah	239	596	0	0	372	0	1207
%	20	49	0	0	31	0	100

Jadual 11: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Iban Domain Kedai dan Pasar

a)	Siapa bertutur	Responden Iban
b)	Domain	Di Kedai dan Pasar
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Iban, bahasa rojak Melayu-Iban
d)	Interlokuter	Sesama Iban, Melayu, Cina, dan Melanau

Jadual 10 dan 11 menunjukkan, responden Iban di bandar Sarikei telah memilih tiga bahasa domain kedai dan pasar apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Iban, Melayu, Cina, dan Melanau. Domain ini juga telah menunjukkan orang-orang Iban juga bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang lain. Secara keseluruhannya, bahasa Iban merupakan bahasa yang paling utama dipilih oleh orang-orang Iban dalam domain kedai dan pasar di Sarikei. Selain bahasa Iban, orang-orang Iban juga ada menggunakan dialek Melayu Sarawak, dan bahasa rojak Melayu-Iban. Bahasa Iban merupakan pilihan utama ketika orang-orang Iban berkomunikasi dengan sesama Iban, Melayu dan Cina. Sekiranya orang-orang Iban berkomunikasi dengan suku kaum Melanau, pilihan bahasa yang digunakan ialah dialek Melayu Sarawak.

Pilihan Bahasa Domain di Bank

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain di bank dalam kalangan responden Iban di bandar Sarikei. Jadual 12 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 12: Pilihan Bahasa Responden Iban Domain Di Bank

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Iban	72	196	-	-	72	-	
Melayu	95	143	-	-	165	-	
Cina	90	147	-	-	171	-	

Melanau	155	25	-	-	43	-	
Jumlah	412	511	0	0	451	0	1374
%	30	37	0	0	33	0	100

Jadual 13: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Iban Domain Di Bank

a)	Siapa bertutur	Responden Iban
b)	Domain	Di Bank
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Iban, bahasa rojak Melayu-Iban
d)	Interlokuter	Sesama Iban, Melayu, Cina, dan Melanau

Jadual 12 dan 13 menunjukkan secara keseluruhannya pilihan bahasa domain ini ialah bahasa Iban. Selain bahasa Iban, orang-orang Iban juga ada menggunakan dialek Melayu Sarawak, dan bahasa rojak Melayu-Iban. Bahasa Iban merupakan pilihan utama ketika orang-orang Iban berkomunikasi dengan sesama Iban, Melayu dan Cina. Sekiranya orang-orang Iban berkomunikasi dengan suku kaum Melanau, pilihan bahasa yang digunakan ialah dialek Melayu Sarawak. Domain ini telah menunjukkan bahawa orang-orang Iban bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang lain. Suku kaum Iban memilih bahasa rojak Melayu-Iban sebagai bahasa yang utama kerana bahasa rojak ini merupakan pilihan dari bahasa yang utama sehari-hari di negeri Sarawak (iaitu bahasa Iban) dan bahasa yang formal untuk urusan di bank (iaitu dialek Melayu Sarawak). Selain itu, bahasa rojak dipilih dan digunakan di bank dengan pegawai bank yang berketurunan Melayu dan Cina.

Pilihan Bahasa Responden Cina

Seramai 120 orang responden Cina telah menjawab soalan selidik. Responden Cina ini dipilih secara rawak di pelbagai lokasi seperti di rumah, kedai, pasar dan sebagainya.

Pilihan Bahasa Domain Persahabatan

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain persahabatan dalam kalangan responden Cina di bandar Sarikei. Jadual 14 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 14: Pilihan Bahasa Responden Cina Domain Persahabatan

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Cina	-	-	120	-	-	-	
Melayu	76	106	-	-	107	-	
Iban	25	114	-	-	102	-	
Melanau	65	88	-	-	81	-	
Jumlah	166	308	120	0	290	0	884
%	19	35	14	0	33	0	100

Jadual 15: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Cina Domain Persahabatan

a)	Siapa bertutur	Responden Cina
b)	Domain	Bergaul dengan kawan atau jiran tetangga
c)	Pilihan bahasa	Bahasa Cina, bahasa Iban, dialek Melayu Sarawak, dan bahasa rojak Melayu-Iban
d)	Interlokuter	Sesama Cina, Iban, Melayu dan Melanau

Jadual 14 dan 15 menunjukkan, responden Cina di bandar Sarikei telah memilih empat bahasa di dalam domain persahabatan apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Cina, Melayu, Iban, dan Melanau. Di dalam domain persahabatan, orang-orang Cina bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang lain. Pilihan bahasa yang utama orang-orang Cina berkomunikasi dengan rakan dan kawan ialah bahasa Iban. Selain bahasa Iban, orang-orang Cina juga menggunakan dialek Melayu Sarawak, bahasa Cina, dan bahasa rojak Melayu-Iban. Bahasa Iban merupakan pilihan utama ketika orang-orang Cina berkomunikasi dengan sesama Iban dan Cina. Sekiranya orang-orang Cina berkomunikasi dengan suku kaum Melayu, bahasa yang paling banyak digunakan ialah bahasa rojak Melayu-Iban. Pilihan bahasa yang digunakan antara orang-orang Cina dengan Melanau pula ialah dialek Melayu Sarawak.

Pilihan Bahasa Domain Kedai dan Pasar

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain kedai dan pasar dalam kalangan responden Cina di Sarikei. Jadual 16 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 16: Pilihan Bahasa Responden Cina Domain Kedai dan Pasar

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Cina	-	-	120	-	-	-	
Melayu	78	107	-	-	109	-	
Iban	31	111	-	-	105	-	
Melanau	69	84	-	-	77	-	
Jumlah	178	302	120	0	291	0	
%	20	34	13	0	33	0	100

Jadual 17: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Cina Domain Kedai dan Pasar

a)	Siapa bertutur	Responden Cina
b)	Domain	Di kedai dan pasar
c)	Pilihan bahasa	Bahasa Cina, bahasa Iban, dialek Melayu Sarawak, dan bahasa rojak Melayu-Iban
d)	Interlokuter	Sesama Cina, Iban, Melayu dan Melanau

Jadual 16 dan 17 menunjukkan, responden Cina di bandar Sarikei telah memilih empat bahasa domain kedai dan pasar apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Cina, Melayu, Iban, dan Melanau. Domain di kedai dan pasar orang-orang Cina menunjukkan mereka bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang lain. Secara keseluruhannya, bahasa Iban merupakan bahasa yang paling utama digunakan oleh mereka dalam domain ini. Selain bahasa Iban, orang-orang Cina juga menggunakan dialek Melayu Sarawak, bahasa Cina dan bahasa rojak Melayu-Iban. Bahasa Iban merupakan pilihan utama ketika orang-orang Cina berkomunikasi dengan orang Iban dan Melayu. Sekiranya orang-orang Cina berkomunikasi dengan suku kaum Melanau, bahasa yang paling banyak digunakan ialah dialek Melayu Sarawak.

Pilihan Bahasa Domain di Bank

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain di bank dalam kalangan responden Cina di Sarikei. Jadual 18 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 18: Pilihan Bahasa Responden Cina Domain Di Bank

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Cina	-	-	120	-	-	-	
Melayu	73	78	-	-	97	-	
Iban	66	97	-	-	76	-	
Melanau	110	14	-	-	43	-	
Jumlah	249	189	120	0	216	0	
%	32	24	16	0	28	0	100

Jadual 19: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Cina Domain Di Bank

a)	Siapa bertutur	Responden Cina
b)	Domain	Di bank
c)	Pilihan bahasa	Bahasa Cina, bahasa Iban, dialek Melayu Sarawak, dan bahasa rojak Melayu-Iban
d)	Interlokuter	Sesama Cina, Iban, Melayu dan Melanau

Jadual 18 dan 19 menunjukkan responden Cina di bandar Sarikei telah memilih empat bahasa domain di bank apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Cina, Melayu, Iban, dan Melanau. Domain ini menunjukkan bahawa orang-orang Cina bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang lain dan dialek Melayu Sarawak merupakan bahasa yang paling banyak dipilih. Selain dialek Melayu Sarawak, orang-orang Cina juga menggunakan bahasa Iban, bahasa Cina dan bahasa rojak Melayu-Iban. Bahasa Iban merupakan pilihan utama domain ini terutamanya ketika orang-orang Cina berkomunikasi dengan orang Melayu, dan Iban. Sekiranya orang-orang Cina

berkomunikasi dengan orang Melanau bahasa yang paling banyak digunakan ialah dialek Melayu Sarawak. Hal ini berlaku kerana suku kaum Melanau tidak boleh bertutur bahasa Cina dan bahasa Iban dan suku kaum Cina pula tidak boleh bertutur menggunakan bahasa Melanau. Oleh itu, bahasa yang biasa digunakan antara suku kaum Cina dan Melanau ialah dialek Melayu Sarawak.

Pilihan Bahasa Responden Melanau

40 orang responden Melanau telah menjawab soalan soal selidik. Responden Melanau ini dipilih secara rawak di pelbagai lokasi seperti di rumah, kedai, pasar dan sebagainya.

Pilihan Bahasa Domain Persahabatan

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain persahabatan dalam kalangan responden Melanau di Sarikei. Jadual 20 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 20: Pilihan Bahasa Responden Melanau Domain Persahabatan

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Melanau	37	-	-	24	-	24	
Melayu	40	-	-	19	-	34	
Iban	40	-	-	-	13	14	
Cina	40	-	-	-	13	14	
Jumlah	157	0	0	43	26	86	
%	50	0	0	14	8	28	100

Jadual 21: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Melanau Domain Persahabatan

a)	Siapa bertutur	Responden Melanau
b)	Domain	Persahabatan
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Melanau
d)	Interlokuter	Sesama Melanau, Melayu, Iban dan Cina

Jadual 20 dan 21 menunjukkan responden Melanau di bandar Sarikei telah memilih empat bahasa domain persahabatan apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Melanau, Melayu, Iban, dan Cina. Secara keseluruhannya, pilihan bahasa domain persahabatan orang-orang Melanau ini telah menunjukkan dialek Melayu Sarawak sebagai bahasa yang paling utama. Selain dialek Melayu Sarawak, orang-orang Melanau ini juga menggunakan bahasa rojak Melayu-Melanau, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Iban. Dialek Melayu Sarawak merupakan pilihan utama dalam domain ini terutamanya ketika orang-orang Melanau berkomunikasi dengan orang Melayu dan

sesama Melanau. Sekiranya orang-orang Melanau berkomunikasi dengan suku kaum Iban dan Cina, bahasa yang paling banyak digunakan ialah dialek Melayu Sarawak.

Pilihan Bahasa Domain di Kedai dan Pasar

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain di kedai dan pasar dalam kalangan responden Melanau di Sarikei. Jadual 22 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 22: Pilihan Bahasa Responden Melanau Domain Di Kedai dan Pasar

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Melanau	39	-	-	23	-	35	
Melayu	40	-	-	20	-	35	
Iban	40	-	-	-	16	11	
Cina	40	-	-	-	15	9	
Jumlah	159	0	0	43	31	90	
%	49	0	0	13	10	28	100

Jadual 23: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Melanau di Domain Kedai dan Pasar

a)	Siapa bertutur	Responden Melanau
b)	Domain	Di kedai dan pasar
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Melanau
d)	Interlokuter	Sesama Melanau, Melayu, Iban dan Cina

Jadual 22 dan 23 menunjukkan responden Melanau di bandar Sarikei telah memilih empat bahasa domain kedai dan pasar apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Melanau, Melayu, Iban, dan Cina. Domain ini menunjukkan bahawa orang-orang Melanau bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang lain dan dialek Melayu Sarawak merupakan bahasa yang paling utama dipilih. Selain dialek Melayu Sarawak, orang-orang Melanau ini juga menggunakan bahasa rojak Melayu-Melanau, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Iban.

Dialek Melayu Sarawak merupakan pilihan utama dalam domain ini terutamanya ketika orang-orang Melanau berkomunikasi dengan orang Melayu dan sesama Melanau. Sekiranya orang-orang Melanau berkomunikasi dengan suku kaum Iban dan Cina, bahasa yang paling banyak digunakan juga dialek Melayu Sarawak. Suku kaum Melanau di negeri Sarawak tidak boleh bertutur menggunakan bahasa Cina dan bahasa Iban melainkan bahasa Melanau dan dialek Melayu sahaja. Bahasa sehari-hari sama ada bersama keluarga, kejiwaan, persahabatan dan dengan suku kaum yang lain, suku kaum Melanau hanya biasanya menggunakan bahasa Melanau dan dialek Melayu Sarawak sahaja.

Pilihan Bahasa Domain di Bank

Bahagian ini membincangkan pilihan bahasa untuk domain di bank dalam kalangan responden Melanau di bandar Sarikei. Jadual 24 memaparkan kekerapan dan peratusan pilihan bahasa untuk domain tersebut.

Jadual 24: Pilihan Bahasa Responden Melanau Domain Di Bank

Interlokuter	Pilihan Bahasa						Jumlah Keseluruhan
	Dialek Melayu Sarawak	Iban	Cina	Melanau	Bahasa Rojak Melayu-Iban	Bahasa Rojak Melayu-Melanau	
Melanau	36	-	-	31	-	36	
Melayu	40	-	-	5	-	31	
Iban	40	-	-	-	16	10	
Cina	40	-	-	-	13	10	
Jumlah	156	0	0	36	29	87	
%	51	0	0	12	9	28	100

Jadual 25: Maklumat Pilihan Bahasa Responden Melanau Domain Di Bank

a)	Siapa bertutur	Responden Melanau
b)	Domain	Di bank
c)	Pilihan bahasa	Dialek Melayu Sarawak, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Melanau
d)	Interlokuter	Sesama Melanau, Melayu, Iban dan Cina

Jadual 24 dan 25 menunjukkan responden Melanau di bandar Sarikei telah memilih empat bahasa domain di bank apabila mereka berkomunikasi dengan sesama Melanau, Melayu, Iban, dan Cina. Domain ini menunjukkan bahawa orang-orang Melanau bertukar ganti pilihan bahasa bila bercakap dengan suku kaum yang lain dan dialek Melayu Sarawak merupakan bahasa yang paling utama dipilih. Selain dialek Melayu Sarawak, orang-orang Melanau ini juga menggunakan bahasa rojak Melayu-Melanau, bahasa Melanau, dan bahasa rojak Melayu-Iban. Dialek Melayu Sarawak merupakan pilihan utama dalam domain ini terutamanya ketika orang-orang Melanau berkomunikasi dengan orang Melayu dan sesama Melanau. Sekiranya orang-orang Melanau berkomunikasi dengan suku kaum Iban dan Cina, bahasa yang paling banyak digunakan ialah dialek Melayu Sarawak.

Perbincangan Pilihan Bahasa

Secara keseluruhannya, terdapat dua pilihan bahasa yang utama mengikut jumlah keseluruhan pilihan bahasa dalam enam domain kajian, iaitu bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak. Pilihan bahasa Iban sangat utama dalam domain persahabatan, kedai dan pasar. Pilihan dialek Melayu Sarawak pula utama dalam domain di bank.

Hasil analisis pilihan bahasa di Sarikei ini telah dapat mengenalpasti bahawa di negeri Sarawak terdapat enam pilihan bahasa utama yang digunakan. Pilihan bahasa tersebut ialah bahasa Iban, dialek Melayu Sarawak, bahasa Cina, bahasa Melanau, bahasa rojak Melayu+Iban dan bahasa rojak Melayu+Melanau. Walau bagaimanapun, pilihan bahasa yang utama di antara bahasa-bahasa tersebut adalah bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak. Pilihan bahasa Iban dipilih dalam situasi tidak formal sementara dialek Melayu Sarawak pula dalam situasi formal.

***Lingua Franca* antara Suku Kaum di Negeri Sarawak**

Dari analisis pilihan bahasa ini juga telah menunjukkan kecenderungan pilihan bahasa suku kaum Melayu, Iban, Cina dan Melanau di Sarawak. Suku kaum Melayu sangat cenderung untuk memilih dialek Melayu Sarawak sebagai pilihan yang utama dan bahasa Iban sebagai pilihan yang kedua. Suku kaum Melayu menggunakan dialek Melayu Sarawak semasa mereka berkomunikasi dengan sesama Melayu dan Melanau. Bahasa Iban pula digunakan apabila suku kaum Melayu berkomunikasi dengan suku kaum Iban dan Cina. Suku kaum Iban pula memilih bahasa Iban sebagai pilihan yang utama di samping dialek Melayu Sarawak dan bahasa rojak Melayu+Iban. Semua pilihan bahasa suku kaum Iban ini digunakan apabila mereka berkomunikasi dengan suku kaum Melayu, Cina dan Melanau.

Suku kaum Cina di Sarawak pula mempunyai kecenderungan untuk menggunakan pilihan bahasa Iban dan bahasa rojak Melayu+Iban. Kedua-dua pilihan bahasa ini digunakan oleh suku kaum Cina apabila berinteraksi dengan suku kaum Melayu, Iban dan Melanau. Berbeza pula dengan kecenderungan pilihan bahasa suku kaum Melanau di Sarawak. Suku kaum Melanau lebih cenderung untuk memilih dialek Melayu Sarawak sebagai bahasa perhubungan sehari-hari, sama ada berinteraksi dengan sesama Melanau atau dengan suku kaum yang lain.

Oleh yang demikian, di Sarawak mempunyai dua *lingua franca*, iaitu *lingua franca* bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak. Bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak adalah bahasa dan dialek yang sangat berpengaruh dalam kehidupan seharian dalam kalangan masyarakat di negeri Sarawak. Rata-rata suku kaum Melayu, Iban, Cina dan Melanau telah memilih dan menggunakan bahasa tersebut dalam setiap urusan sehari-hari mereka yang dikongsi bersama oleh semua penutur bahasa di Sarawak. Bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak telah berperanan sebagai bahasa komunikasi antara pelbagai kumpulan penutur yang menuturkan bahasa ibunda yang berlainan sebagai bahasa perhubungan utama. Walaupun terdapat juga pilihan bahasa yang lain, seperti bahasa Cina, Melanau, bahasa rojak Melayu+Iban dan bahasa rojak Melayu+Melanau, namun bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak lebih diberi perhatian sebagai bahasa yang utama.

Sejauh yang dapat dikesan juga, apa-apa bahasa-bahasa yang digunakan di negeri Sarawak, secara keseluruhannya sangat dipengaruhi oleh bahasa Iban. Masyarakat Iban yang besar dan dominan menguasai masyarakat lain dalam menggunakan bahasa. Oleh yang demikian, bahasa Iban merupakan bahasa yang utama dan dominan, di negeri Sarawak. Bahasa ini mempunyai penutur yang paling ramai jika dibandingkan dengan

jumlah penutur bahasa yang lain, iaitu melebihi 580,000 orang. Selain itu, bahasa ini juga berperanan sebagai bahasa kedua atau ketiga kepada suku kaum Melayu, Cina dan Melanau di negeri Sarawak (Asmah, 2004).

Selain itu, dapat dibuktikan di lembangan sungai Rejang, bahasa Iban adalah satu bahasa perhubungan yang utama (Asmah, 2004, Collins, 2004). Banyak faktor yang mengekang pilihan bahasa yang lain di lembangan sungai ini. Bahasa Iban telah mengambil alih fungsi dan peranan bahasa-bahasa yang lain sebagai bahasa komunikasi atau bahasa perhubungan antara penutur-penutur yang pelbagai suku kaum.

Berdasarkan kajian lepas oleh sarjana bahasa, dengan dominannya bilangan suku kaum Iban di negeri Sarawak, bahasa Iban telah mempengaruhi status dan kedudukan bahasa-bahasa yang lain, termasuk juga bahasa Melayu sebagai *lingua franca* (Mohammed Azlan, 2010b). Bahasa-bahasa yang lain terutamanya bahasa Melayu atau dialek Melayu Sarawak hanya dilihat sebagai bahasa tempatan dalam wilayah terbatas dan terhad sifatnya, iaitu di lembangan sungai Sarawak dan sekitarnya, tetapi bahasa Iban lebih meluas ke seluruh negeri, terutamanya di lembangan sungai Rejang.

Kesimpulan

Dapatan pilihan bahasa suku kaum di Sarawak telah dapat memberi gambaran tentang bahasa perantara atau bahasa komunikasi yang utama sama ada dengan sesama suku kaum atau suku kaum yang lain. Jika dilihat rumusan data ini, pilihan bahasa yang utama di Sarawak dua bahasa, iaitu bahasa Iban dan juga dialek Melayu Sarawak. Namun pilihan bahasa kedua-dua bahasa ini adalah berdasarkan situasi, iaitu formal dan tidak formal. Bahasa Iban digunakan semasa situasi tidak formal dan dialek Melayu Sarawak pula semasa situasi formal. Oleh itu, di Sarawak terdapat dua *lingua franca* yang sangat terpengaruh dalam kehidupan harian penduduknya. Selain daripada maklumat *lingua franca* di negeri Sarawak, kajian ini juga telah mendapati situasi penggunaan dan pilihan bahasa di negeri ini merupakan *Blue Print* utama kepada Perdana Menteri Malaysia yang keenam membentuk gagasan 1 Malaysia. Perdana Menteri Malaysia yang keenam, Datuk Seri Najib Tun Razak pernah menyatakan dalam blog 1Malaysia,

Jika apa yang saya lihat sepanjang lawatan saya ke Sarawak baru-baru ini satu petanda bahawa konsep 1Malaysia itu bukan sahaja diterima dengan baik oleh Rakyat, malah ia adalah satu cara hidup. Rakyat Sarawak adalah contoh apa yang saya maksudkan dengan ‘Perpaduan Melalui Kepelbagaian’, seperti yang mereka sama-sama hormati budaya dan perayaan kumpulan etnik mereka yang pelbagai.

(www.1malaysia.com.my)

Negeri Sarawak adalah contoh dan terbukti dalam Malaysia untuk mencapai gagasan satu Malaysia. Sesuatu yang amat wajar sekiranya Datuk Seri Najib mencontohi apa yang berlaku di negeri Sarawak sebagai pemangkin kepada kejayaan 1(Satu) Malaysia. Setiap kaum dapat hidup dengan sejahtera, mempunyai hubungan yang mesra satu sama lain dan tidak mempunyai masalah perkauman antara mereka.

Di negeri Sarawak, semua suku kaum dapat hidup dengan aman dan sejahtera antara satu sama lain. Hubungan antara kaum yang sejahtera ini telah dipupuk oleh semangat kekitaan yang baik, hubungan antara kaum yang sentiasa erat dan bekerjasama dan yang utama sekali apabila pilihan bahasa yang sama telah dapat digunakan dalam kehidupan sehari-hari, iaitu bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak tanpa mempunyai masalah. Dengan pilihan bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak, tidak berlaku masalah komunikasi dan interaksi kerana bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak telah lama dikongsi bersama untuk digunakan oleh semua kaum sebagai *lingua franca*. Melalui *lingua franca*, hubungan setiap suku kaum yang pelbagai ini telah terjalin dengan erat walaupun setiap suku kaum di negeri Sarawak itu mempunyai perbezaan latar belakang agama, budaya, cara hidup dan sebagainya (Mohammed Azlan, 2010).

Tidak dapat dinafikan lagi bahawa bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak adalah bahasa teras kepada perhubungan, perantaraan dan *lingua franca* kepada semua suku kaum di negeri Sarawak. Di samping itu, pilihan bahasa Iban dan dialek Melayu Sarawak sebagai *lingua franca* telah dapat menyemarakkan lagi semangat perpaduan di kalangan suku kaum Melayu, Iban, Cina dan Melanau di negeri Sarawak. Perkara seperti ini perlu diambil perhatian dalam mencapai 1(Satu) Malaysia, seperti yang sedang diusahakan oleh Perdana Menteri Malaysia sekarang.

Rujukan

- Akmajian, A. et.al. (1995). *Linguistik: Pengantar Bahasa dan komunikasi* (terj. Aishah Mahdi dan Azizah Hussein). Dewan Bahasa dan Pustaka: Kuala Lumpur.
- Asmah Haji Omar. (2004). *The encyclopedia of Malaysia volume 9*. Kuala Lumpur: Archipelago Press.
- Asmah Haji Omar. (2007). Teori linguistik dan aplikasinya dalam memartabatkan Kajian Dialek Melayu. Kertas Kerja *Seminar Dialektologi Melayu (SEDIA)*. Anjuran Program Pengajian Melayu, Universiti Kebangsaan Malaysia. 27 Disember 2007.
- Asmah Haji Omar. (2008). *Ensiklopedia Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Roksana Bibi Abdullah. (2008). Kepelbagaian bahasa dalam kalangan masyarakat Melayu di Singapura. *Jurnal Bahasa*, 14, 69-86, Mei-Ogos 2008.
- Chua Yan Piaw. (2006). *Kaedah penyelidikan*. (Buku 1). Malaysia: Mc Graw Hill.
- Collins, J.T. (2004). *Malayic languages of Sarawak: The Encyclopedia of Malaysia volume 9*. Kuala Lumpur: Archipelago Press.
- Dewa Putu Wijaya & Muhammad Rohmadi. (2006). *Sosiolinguistik: Kajian teori dan analisis*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

- Fishman, Joshua A. (1972). *The sociology of language*. Rowley, Mass: New bury House.
- Fishman, Joshua A. (1972a). The relation between micro and macro sociolinguistics in the story of who speaks what language to whom and when. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin.
- Grosjean, F. (1982). *Life with two languages. An Introduction to Bilingualism*. London and Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Holmes, J. (2001). *An introduction to sociolinguistics*. (2nd ed). Longman: Malaysia.
Jabatan Perangkaan Negeri Sarawak (2005).
- Lee Su Kim, Lee King Siong, Wong Fook Fei & Azizah Ya'akob (2010). The English language and its impact on identities of multilingual Malaysian undergraduates. *Gema Online™ Journal of Language Studies*, 10 (1), 97-116.
- Mohammed Azlan Mis (2010). *Lingua Franca* di Sarawak: Aplikasi teori pilihan bahasa. *GEMA Online™ Journal of Language Studies*, 10.
- Mohammed Azlan Mis (2010a). Pilihan Bahasa dan *Lingua Franca* suku kaum di Sarawak. *Jurnal Bahasa*, 10 (1), 1-16
- Mohammed Azlan Mis (2010b). *Lingua Franca* suku kaum di Sarawak. (2010). *Jurnal Bahasa*, 20, 131-151, Mei-Ogos 2010.
- Morris. E. (1998). Language choice in a Malaysian car-assembly plant. *International Journal of the Sociology of Language*, 130 (1), 80-105.
- Samarin, W. J. (1968). *Lingua Franca* of the World. In Fishman (ed.), *Reading in Sociology of Language*. The Hague: Mouton.
- Wolfram, W. (1991). *Dialect and American English*. Englewoods, New Jersey: Prentice Hall.
- 1malaysia Blog. (2009). (Atas talian) Muat turun 28 Mei 2009, dari www.1malaysia.com.my

Penulis

Penulis berpendidikan Doktor Falsafah dari Universiti Malaya dan seorang yang banyak mengkaji mengenai bahasa-bahasa di negeri Sarawak, terutamanya dalam bidang sosiolinguistik. Di samping itu penulis juga mempunyai kepakaran mengajar kursus-kursus yang berkaitan dengan sosiolinguistik, komunikasi, laras bahasa, dialektologi dan Kaedah Penyelidikan Linguistik di Program Linguistik, Pusat Pengajian Bahasa dan Linguistik, UKM.